

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Надія Михайлівна Островецька,

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.013.8

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ ЯК АКТИВНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ СИСТЕМОЮ

В статті автор розкриває сутність і теоретичні основи пріоритетних технологій управління загальноосвітнім навчальним закладом як активної соціально-педагогічної системи, їх різноманітності і специфіку організаційно-педагогічних умов реалізації. Обґрунтовує поняття «технологія» і «педагогічна технологія». Розкриває значимість наукового підходу к проблематиці управління загальноосвітніми навчальними закладами як соціально-педагогічної системою, а також розкриває взаємозв'язки між підходами, які використовуються в педагогіці.

Ключевые слова: загальноосвітнє навчальне заведення, система, управління, теорія, технологія.

The author reveals the essence and theoretical basis of priority technologies of a general educational institution control as an active social and educational system, their variety and specificity of organizational and pedagogical conditions of realization. The author proves the concept of "technology" and "educational technology." He reveals the importance of a scientific approach to the problems of management of general educational institutions, as a social educational system, and discloses the relationship between the approaches used in pedagogics.

Key words: general education institution, system, management, theory and technology.

В умовах реформування системи освіти в Україні, модернізації змісту початкової та загальної середньої освіти, реструктуризації ступенів навчання у ЗНЗ, інтенсифікації освітніх процесів та управління ними, об'єктивно постає проблема наукового обґрунтування, практичного узагальнення та систематизації набутих наукою і практикою ідей, теорій, методик та технологій їхнього упровадження з метою підвищення якості освіти.

Одним із дієвих засобів розв'язання цієї проблеми є технологічний підхід, тобто ефективно застосування поняття «технологія» у сфері освіти, педагогічному процесі та управління ним. Обґрунтування сутності поняття «технологія» полягає в тому, що воно є науково і практично обґрунтованою системою діяльності, що використовується з метою перетворення навчального середовища, виробництва матеріальних і духовних цінностей. Сутність поняття «технологія» походить від грецьких слів: *techne* – мистецтво, *lohos* – учіння [1]. Це сукупність знань про способи і засоби здійснення виробничих процесів. У науковому розумінні на застосування терміну «педагогічна технологія» існують різні погляди. Наприклад, Г. К. Селевко виділяє чотири.

1. Педагогічна технологія як засіб, тобто виробництво та застосування методичного інструментарію, апаратури, навчального обладнання та ТЗН для навчального процесу.

2. Педагогічна технологія як спосіб, тобто процес комунікації (спосіб, модель, техніка виконання навчальних завдань), що базується на окресленому алгоритмі, програмі, системі взаємодії учасників педагогічного процесу.

3. Педагогічна технологія як науковий напрям, тобто розгляд педагогічної технології як широкої галузі знань, що базується на досягненнях соціальних, управлінських і природничих наук.

4. Педагогічна технологія як багатомірне поняття, що передбачає багатоаспектний підхід та розглядає педагогічну (освітню) технологію, у ролі багатомірного процесу [2].

У контексті означеної проблеми розглянемо структуру педагогічної технології, що інтегрує три основних взаємопов'язаних компоненти:

а) *науковий*, що базується на досягненнях педагогічної теорії та передової практики;

б) *формально-описовий* (дескриптивний), що подається моделлю чи описом методів і засобів,

алгоритмів дії, що застосовуються для досягнення передбачуваних результатів;

в) *процесуально-діяльнісний*, за якого технологія розглядається як процес діяльності суб'єктів і об'єктів управління, їхнє цілепокладання, планування, організація, реалізація цілей та аналіз результатів [2]. Більш узагальненою, на наш погляд, є дефініція педагогічної (освітньої) технології, що обґрунтовується Г. К. Селевком. «Педагогічна (освітня) технологія – це система функціонування компонентів педагогічного процесу, побудована на наукових засадах, запрограмована у часі та просторі, що призводить до накреслених результатів» [2].

Отже, науковий підхід до дослідження окресленої проблеми передбачає розгляд, дослідження певних явищ та процесів з позиції конкретної теорії, як системи уявлень і понять про світ, що формуються у процесі пізнавальної діяльності людини і містять сукупність абстрактних пізнавальних образів, які обслуговують практичну діяльність людини. *Теорія* у вузькому значенні – це система наукових знань про будь-яку сукупність об'єктів, що дозволяє пояснити та передбачити явища конкретної предметної галузі. Наукові теорії різні за онтологічним змістом.

У гносеологічному відношенні теорії містять розвинену форму систематизації наукових знань та є способом ідеалізованого вираження об'єктивної реальності та засобом пояснення її закономірностей.

На певних етапах розвитку суспільства та освітніх систем (його складової) в суперечках та боротьбі народжуються нові, прогресивні педагогічні ідеї, теорії, концепції, наукові підходи. Науковий підхід передбачає розгляд, дослідження певних явищ і процесів з позиції конкретної теорії. *Теорія* у широкому розумінні – це система принципів, уявлень та понять про світ, що формуються у процесі пізнавальної діяльності людини і містять сукупність абстрактних пізнавальних образів, які обслуговують її практичну діяльність.

У «Сучасному словнику з педагогіки» (уклад. Є. С. Рапацевич) зазначається, що *теорія* – це система принципів, законів, категорій, понять, концепцій, що описують будь-яке відносно однорідне, цілісне явище наукових знань чи сукупність його елементів, функцій [3]. Наукова теорія не є єдиною формою пізнання світу. Від інших форм (абстракцій, аналогій, гіпотез тощо) вона вирізняється будовою та пізнавальною цінністю. Процес формування наукової теорії реалізується як компроміс між логікою і досвідом через встановлення певної динамічної рівноваги між ними. Таким чином, будь-який науковий підхід має базуватися на певній науковій теорії. Системний підхід, наприклад, базується на теорії систем, а діалектичний – на законах діалектики тощо.

У процесі дослідження проблеми теоретичних засад технології управління ЗНЗ, що є активною соціально-педагогічною системою, було з'ясовано наступне. Поширеними науковими підходами у соціально-педагогічних дослідженнях та практиці є: системний, діалектичний, синергетичний, компетентнісний,

інформаційний. У нашому дослідженні вони реалізовані з позиції об'єктивного взаємозв'язку класичних функцій управління складними соціальними системами, у т. ч. діяльністю ЗНЗ, що має їхні ознаки. На думку В. Г. Афанасьєва, основними стадіями (функціями) управлінського циклу є: вироблення та прийняття управлінського рішення; організація; регулювання, коригування; облік та контроль [4].

Системний підхід, що є методологічною основою розвитку пізнання оточуючої дійсності, передбачає розгляд об'єкта, явища, процесу як цілісної динамічної складної системи. Ідею «загальної теорії систем» започаткував австрійський учений Людвіг фон Бергаланфі (1937 р.), реалізуючи її у підході до розвитку філософсько-методологічної концепції біологічного організму. Поняття та сутність цілісних систем ґрунтовно розкриваються у філософській, соціологічній та психолого-педагогічній літературі (В. Г. Афанасьєв, І. Б. Блауберг, А. Д. Сарасєв, А. І. Уйомов та ін.). Так, А. І. Уйомов розкриває сутність поняття «система» як «множину об'єктів, на яких реалізується заздалегідь визначено відношення з фіксованими якостями і, по-друге, як «множину суб'єктів, що володіють заздалегідь визначеними якостями з фіксованими між ними відношеннями» [5]. Учений І. В. Блауберг розуміє під системою «сукупність елементів, пов'язаних взаємодією і виступають як ціле по відношенню до оточуючого середовища» [6]. А. Д. Сарасєв обґрунтовує поняття «система» так: «сукупність елементів, що знаходяться у відношенні один до одного, необхідному та достатньому для виконання функцій певної сукупності елементів» [7].

Отже, поняття «система» і «система управління» детермінуються наявністю елементів та відношень чи взаємодії між ними. Суть системи зумовлює структуру і функціональну спрямованість її елементів. За характером зв'язки між елементами системи бувають різні: вони можуть виражати відношення, взаємодію, побудову, функціональне спрямування. У нашому дослідженні превалює функціональна взаємодія, тобто органічна єдність класичних функцій управління діяльністю ЗНЗ (вироблення та прийняття управлінського рішення, організація, координування і коригування, облік і контроль).

В. П. Кузьмін з позицій системного підходу виділяє три типи більш загальних об'єктів природи та суспільства: 1) окремий предмет, 2) цілісна система, 3) сукупна різнооб'єктна дійсність. Такий підхід зумовлює типологічні форми пізнання:

- розгляд окремого предмета («предметоцентризм»);
- «вид», «рід», що становлять систему, у якій окремий предмет виступає компонентом системи («системоцентризм»);

- складна дійсність, що містить множину різних систем («поліцентрична надсистемна єдність») – соціалізм, капіталізм, група суверенних держав, що розвиваються [8].

В основу системного підходу щодо добору та реалізації технологій управління ЗНЗ як активною

соціально-педагогічною системою покладено «системоцентризм», тобто ідею бачення об'єкта дослідження як цілісної складної динамічної системи, що об'єктивно інтегрує зовнішні та внутрішньосистемні чинники її функціонування. Універсальність системного підходу пояснюється тим, що системна якість є однією з основних ознак сутності об'єктів, явищ та процесів об'єктивної реальності, які детермінують їхню якісну самотність.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з проблеми добору і впровадження технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою дає підстави для висновку, що вітчизняні та зарубіжні вчені визнають її системний характер, розкривають складові та взаємозв'язки між ними. Окрім того, у науковій літературі розглядаються види системного підходу до педагогічних явищ та процесів, зокрема: *системно-структурний, системно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-компонентний*.

Системно-структурний підхід до соціально-педагогічних систем (об'єктів, явищ, процесів) передбачає з'ясування будови системи, основою якої є її складові та внутрішні зв'язки. Його доцільно використовувати під час аналізу структури змісту управління ЗНЗ, окремого аспекту, виду управлінської діяльності.

Системно-функціональний підхід до управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою передбачає розгляд пов'язаних та взаємозумовлених функцій суб'єктів процесу управління (керівного персоналу, педагогічного колективу ЗНЗ) в їхній професійній єдності та взаємодії. Його реалізацію спрямовано на виявлення стану нероздільності реалізації управлінських функцій, підпорядкування змісту діяльності педагогічного колективу щодо формування цілісної та всебічно розвиненої особистості, забезпечення чіткого усвідомлення специфіки та гармонії взаємовідносин у спільній діяльності.

Системно-діяльнісний підхід до управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою передбачає встановлення наявності пов'язаних та взаємозумовлених видів діяльності управлінського персоналу та суб'єктів педагогічного процесу (вчителя, учнів), що дозволяє вивчити й оцінити її специфіку, способи взаємодії, результативність кожної з них та в інтеграції.

Також системно-компонентнісний підхід передбачає виокремлення об'єктивно існуючих компонентів основних педагогічних підсистем та виявлення практично існуючих взаємозв'язків між ними. Його можна подати у вигляді наступного алгоритму:

- вичленування структурних та змістових компонентів основних функцій управління діяльністю ЗНЗ;
- встановлення між структурними та змістовими компонентами основних функцій управління об'єктивно існуючих зв'язків, взаємозалежності та взаємодії;
- окреслення системи оцінних параметрів реалізації технологій управління та можливості їхнього використання в оцінці внутрішньої будови.

Чільне місце у системі наукових підходів до управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою посідає діалектичний підхід. Він базується на засадах діалектики – науки про загальні закони розвитку природи, суспільства та мислення, взаємозв'язок предметів і явищ, загальний рух, розвиток, логіку і теорію пізнання. Діалектика є матеріалістичною тому, що у процесі розв'язання основних завдань філософії виходить з первинності матерії, буття та вторинності свідомості. Як і кожна наука, вона має принципи, категорії, закони.

Основні закони діалектики – це закони єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, заперечення, причинності тощо. Діалектичний підхід ґрунтується на філософському методі дослідження природи та суспільства, за допомогою якого можна зрозуміти складний, повний протиріч шлях становлення об'єктивної істини, зв'язок на кожному ступені розвитку науки елементів абсолютного та відносного, усталеного та змінного, переходу від одних форм узагальнення до інших. Головною категорією матеріалістичної діалектики є суперечність як рушійна сила і джерело будь-якого розвитку. В ньому криється ключ до інших категорій і принципів діалектичного розвитку.

Діалектичний та системний підходи взаємозв'язані діють в органічній єдності. В. Г. Афанасьєв стверджує, що: «діалектика цілісних систем знаходить вираження у відношеннях цілого та частин, а також частин системи одна до одної. Очевидно, що частини і ціле – єдині, взаємодіють, причому важливо, що основою цієї єдності, взаємодії є ціле» [4].

Теоретико-прикладне значення діалектичного підходу до добору та реалізації технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою полягає у:

- розумінні сутності та реалізації діалектичного підходу до соціально-педагогічних явищ, процесів оточуючої дійсності, законів природи і розвитку суспільства та системи освіти (його складової), механізмів реалізації технологій управління діяльністю ЗНЗ;
- озброєнні методами наукового пізнання, науково-пошукової діяльності у процесі впровадження технологій управління діяльністю ЗНЗ;
- забезпеченні у процесі реалізації технологій управління ЗНЗ використання діалектичних принципів (наприклад, єдності чуттєвого і раціонального, конкретного і абстрактного, емпіричного і теоретичного);
- виявленні та розкритті сутності причинно-наслідкових зв'язків у явищах, процесах, об'єктах вивчення, організаційних механізмах реалізації управлінських функцій;
- розкритті діалектичної істини, що полягає в тому, де явища оточуючого світу не існують ізольовано, а перебувають у взаємозв'язку, залежно від добору організаційних механізмів їх реалізації;
- доборі організаційних механізмів реалізації принципу зв'язку теорії з практикою, навчання з життям, що застосовує методологічні постулати про

єдність освітньої теорії та практики, зумовленість навчання соціальними процесами та сприяє перетворенню знань у переконання, намірів у вчинки.

Синергетичний підхід – один із пріоритетних наукових підходів, що використовується у соціально-педагогічних дослідженнях. Його основою є відносно нова наука – синергетика. Семантичне значення терміну «синергетика» у перекладі з грецької мови *syn* – з, разом, спільно, а також *ergon* – робота, діяльність [1]. Згідно з цим, у наукових працях поняття «синергетика» обґрунтовується як «узгоджена дія», «спільна дія», «співробітництво».

Теоретичні основи синергетики, що є новою науковою парадигмою, розроблено групою фізиків у Брюсселі під керівництвом І. Пригожина. «Від буття до становлення – саме такою (за І. Пригожиним) є орієнтація нової парадигми, в контексті якої акцент переноситься з вивчення інваріантів системи, станів рівноваги на вивчення станів нестабільності, механізмів виникнення нового, народження та перебудов структур» [9]. Досліджуючи філософські аспекти нелінійної еволюції складних систем, В. С. Лутай використовує синергетичний підхід. Синергетику він розглядає як сучасну наукову парадигму, що об'єднує знання про природу та людину, матерію та дух, на методологічних засадах якої створюється сутнісно нова картина світу. Ця постнеокласична наука спрямована на розкриття «складних механізмів виживання суспільства, на вирішення основного питання сучасної філософії» [10]. Автор вважає, що важливим здобутком синергетики є відкриття загальних закономірностей самоорганізації розвитку явищ буття, а також загальної тенденції до прогресу цієї самоорганізації. Згодом зроблено висновок, що в історії природи та суспільства існує закономірність створення більш складно впорядкованих систем. Підкреслюється значущість синергетики для розгляду світоглядів та культур. Він пише: «синергетична парадигма вимагає деяких суттєвих змін у кожному з світоглядів та культур. Однак важливо, щоб ці зміни були не біофуркаційного, а еволюційного характеру, щоб вони здійснювалися шляхом неантагоністичної, доброзичливої, діалого-комунікаційної взаємодії між представниками різних суперечливих між собою типів і видів світогляду» [11]. Важливою є думка автора про те, що застосування досягнень синергетики щодо реформування освітніх систем наближає нас до всебічно розвинутої особистості, яка може гармонійно поєднувати власні інтегреси з загальними.

Синергетичний підхід уможливує здійснення міждисциплінарного дослідження лімінальності та «уможливлення» буття і мислення в контексті певних цілісностей (соціокультура буття людства на межі століть, комунікативний простір інформаційної культури, простір філософування, тобто осмислення і становлення «можливого світу» тощо). Отже, синергетична методологія вносить нові сюжети у світоглядну теорію. Вона суттєво посилює позиції тих, хто діалектично сприймає та інтегрує світ, наголошує на

таких фундаментальних принципах, як взаємозв'язок і багатовекторний розвиток. Переваги синергетичного мислення полягають у тому, що воно забезпечує цілісність світобачення. Синергетика є системоутворювальним підґрунтям розуміння світу в цілому та осмислення людської практики.

За синергетикою, основними умовами саморозвитку і розвитку системи є: наявність елементів; відкритість системи, що забезпечує постійний приток енергії; зусилля відхилень від нестійких її станів і перевищення ними деяких критичних значень; нелінійність управління; кооперативна поведінка елементів системи. Принциповим тут є те, що галузь освіти розглядається, як єдина самоорганізувальна і саморозвивальна система континууму: «освіта – наука – виробництво». Синергетика за останні роки ХХ ст. стала проникати в освіту, виховання та розвиток особистості. Тому правомірно, що синергетичний підхід широко використовується в управлінні системою освіти та діяльністю ЗНЗ.

Синергетичний підхід до розроблення та реалізації технологій управління ЗНЗ як педагогічною системою є аналізом якості, що полягає в інтеграції системоутворювальних компонентів цього процесу, зокрема:

- знання та розуміння керівниками ЗНЗ сутності синергетики, що є новою освітньою парадигмою, а також побудована на інтеграції сучасних наукових ідей, теорій, принципів, концепцій та можливості їх застосування в реалізації технологій управління діяльністю ЗНЗ;

- раціональне визначення сукупності видів організаційних механізмів упровадження теоретичних засад технологій управління ЗНЗ як соціально-педагогічною системою на основі їхньої спорідненості за змістом та метою;

- виявлення зв'язків та споріднених ознак, що доцільно реалізувати під час добору та реалізації технологій управління ЗНЗ як соціально-педагогічною системою;

- синергетика освіти та управління процесом впровадження її модернізованого змісту передбачає інтеграцію наук, що вивчають глобальні проблеми сучасної цивілізації;

- виокремлення структурних та змістових компонентів, функцій та взаємодіючих чинників їхньої реалізації;

- встановлення між основними структурними та змістовими компонентами об'єктивно існуючих взаємозв'язків, взаємозалежності та взаємодії;

- окреслення параметрів оцінювання стану реалізації теоретичних засад технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою.

Компетентнісний підхід є одним із пріоритетних у доборі та реалізації технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою. Його успішне використання можливе за умови зміни попередніх парадигм на парадигму, що базується на компетентнісній основі (І. А. Зимня, О. Овчарук, О. Сібіль,

В. М. Слободчиков, С. Шишов, А. В. Хуторський та ін.). Зміст освіти та управління нею сформовані на компетентнісних засадах і не зводяться до знаннево-орієнтованого компоненту. Вони передбачають цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових (що належать до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій. Компетенція в перекладі з латинської (*competenti*) означає коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє пізнаннями та досвідом. Компетентність містить набір знань, навичок та ставлень, що надають особистості можливість ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення стандартів у професійній галузі або діяльності.

За визначенням А. В. Хуторського, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить особисте ставлення до неї та предмета діяльності [12]. Компетентнісний підхід до управлінської діяльності передбачає інформованість керівника щодо сучасних проблем управління ЗНЗ, оволодіння сучасною технікою та технологією управління, взаємин між підлеглими, дотримання етичних норм оцінки власних вчинків тощо. Особливості компетентнісного підходу полягають у тому, що навчальна діяльність учнів набуває дослідницького чи практико-перетворювального характеру.

Психологічний механізм формування компетентності суттєво відрізняється від механізму понятійного «академічного знання». Компетентність є складним синтезом когнітивного, предметно-практичного та особистісного досвіду. Актуальним є розроблення моделі компетентнісної освіти, пов'язаної з переходом від загальнотеоретичної уяви про її зміст до побудови предметних освітніх програм, адекватних ситуаційно-моделюючих технологій та контрольованих матеріалів. Йдеться не лише про наукові галузі, але й про певну сферу діяльності, практику, механізм рефлексії, що виявляється у тестуванні ситуації та власної поведінки відповідно до ціннісно-сміслових установок.

Компетентність є властивістю особистості, що існує в різних формах: ступінь вміння, спосіб особистісної організації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), певний підсумок саморозвитку індивіда або форми виявлення здібності тощо. На відміну від професійної компетентності, ключова (загальноосвітня) компетентність проявляється як рівень функціональної грамотності. Їх поєднує досвід, цілісність та конкретність сприйняття ситуації, готовність до отримання продукту. Гіпотетично у теорії визначаються загальні характеристики освітньої програми, орієнтованої на компетентнісну модель освіти: опис ознак очікуваного рівня компетентності в певній галузі; визначення необхідного та достатнього набору навчальних задач-ситуацій, послідовність яких вибудована зростанням повноти, проблемності, конкретності, новизни, життєвості, практичності, креативності, ціннісно-смісловій рефлексії та самооцінки, гуманітарної експертизи рішень, необхідності поєднання

фундаментального та прикладного знання; технологія процесу навчання, послідовність пред'явлення учням задач-ситуацій різних типів та рівнів; алгоритми та евристичні схеми, що спонукають до організації діяльності учня щодо визначення утруднених ситуацій; технологія супроводу, консультування та підтримка учнів у процесі проходження програми.

Під час забезпечення ефективності технологій управління процесом формування освітніх компетенцій у ЗНЗ важливості набуває виокремлення їх ключових видів. Серед них:

- *ціннісно-смілова* компетенція у сфері світогляду, що пов'язана з ціннісними орієнтирами, здатністю особистості бачити та розуміти світ, орієнтуватися в ньому; забезпечує раціональний вибір механізму самовизначення у ситуаціях навчальної та інших видів діяльності;

- *загальнокультурна* компетенція, що передбачає обізнаність особистості в особливостях національної та загальнолюдської культури, духовно-моральних основах життя людини та людства; у питаннях культурологічних основ, сімейних, соціальних, громадських явищ і традицій; у способах ефективної організації вільного часу тощо;

- *пізнавальна* компетенція – це знання та вміння організації діяльності, цілепокладання, планування, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності. У межах цієї компетентності визначаються вміння відрізнити факти від домислів, володіти вимірювальними навичками, використовувати вірогідні, статистичні та інші методи пізнання;

- *інформаційна* компетенція сприяє (за допомогою технічних засобів та інформаційних технологій) формуванню вміння самостійно шукати, аналізувати, добирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її;

- *комунікативна* компетенція містить знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими людьми та подіями, навички діяльності в групі, володіння соціальними ролями в колективі;

- *соціально-трудова* компетенція означає володіння знаннями та досвідом у сфері громадської діяльності, соціально-трудовій сфері;

- компетенція *особистісного самовдосконалення*, спрямована на оволодіння способами фізичного, духовного, інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки.

Інформаційний підхід до розроблення технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою зумовлено прогресуючою тенденцією інтенсивного формування інформаційного суспільства, інформатизацією суспільних процесів, підвищенням рівня інформаційних потреб суб'єктів управління. Інформатизація соціальної сфери передбачає формування національної інформаційної інфраструктури: створення, розвиток та використання інформаційних систем різних типів, мереж, ресурсів та інформаційних технологій та освітніх. У Законі України «Про інформацію» [13] та «Концепції інформатизації

загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл» [14] інформатизацію освіти розглядають як упорядковану сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних, телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу.

Інформатизація освіти – це зміни в управлінні навчальним закладом, процесом навчання, а також у формах та методах навчання, що зумовлені використанням інформаційних засобів. У зв'язку з цим переоцінюють наукові концепції щодо розширення межі людського пізнання та світоглядних орієнтирів на засадах інформатизації. Інформація перетворилася в глобальний, невичерпний ресурс людства, яке розпочало нову епоху розвитку – епоху інтенсивного засвоєння інформаційного ресурсу та можливостей феномена управління. Упродовж другої половини ХХ ст. видано наукові праці, в яких висвітлюються концепції інформатизації, сутність інформації, її види та функції (Б. Ю. Биков і В. Д. Руденко, М. В. Волькенштейн, В. М. Глушков, Т. А. Дейк, Н. І. Жуков, В. М. Мадзігон, М. І. Жалдак, В. З. Коган, М. І. Сетров, А. Д. Урсул та ін.).

Необхідно зазначити, що у визначенні поняття «інформація» спостерігається різноплановість, яка пояснюється науковими підходами вчених до його тлумачення. Прихильники кібернетичного підходу поняття «інформація» розглядають як сигнал, що зменшує невизначеність у певній системі. Філософи використовують дві концепції у визначенні поняття «інформація» – атрибутивну та функціональну. З позицій атрибутивної концепції «інформація» визначається як властивість, що притаманна матеріальним системам та об'єктам неживої матерії. Прихильниками функціональної концепції «інформація» розглядається як кібернетична категорія, що характеризує функціонування самоорганізованих систем. Одним із видів є соціальна інформація, що розглядається як результати відображення у суспільстві природних та соціальних явищ. Соціальною є також інформація, що стосується відносин між людьми, їхніх потреб та інтересів. Основними її видами є: *світоглядна, правова, публіцистична, побутова, естетична, релігійна, технічна, економічна, педагогічна, технологічна* тощо.

Отже, педагогічна інформація є одним із видів соціальної інформації, яку вітчизняні та зарубіжні вчені обґрунтовують як дані про педагогічну науку і практику, що надходять до отримувача і є основою прийняття управлінських рішень. Інформація, що використовується в управлінні ЗНЗ як соціально-педагогічними системами, містить сукупність та взаємодію складних інформаційних потоків. Серед них: *вихідна інформація*, необхідна для вироблення та прийняття управлінських рішень; рішення чи управлінські команди, що зумовлюють організацію керуючих та керованих систем; *регулююча інформація*, представлена різними нормативними документами, законами, інструкціями,

технологічними картами тощо; оперативна інформація, що надходить у процесі функціонування систем та характеризує її стан; *зовнішня інформація*, що надходить від інших систем, комунікаційно пов'язаних з цією системою (ЗНЗ); *контрольно-облікова інформація*, що характеризує процес функціонування системи та її результати.

Забезпечення оперативної контрольно-облікової інформації про стан функціонування навчального закладу досягає ефективності (необхідної якості та обсягу) за умов дотримання таких принципів, як: оперативність, достовірність, повнота, доступність, неперервність та динамічність, організації, забезпечення глибини аналізу та синтезу, використання математичних та імітаційних методів вироблення та прийняття управлінських рішень.

Оперативність отримання педагогічної інформації передбачає її своєчасне надходження до суб'єктів управління ЗНЗ (отримувача). Дотримання цього принципу забезпечує оперативність асиміляції чи заперечення отриманої інформації, її оброблення та аналізу; вироблення на її основі та реалізацію управлінського рішення. Іншими словами, дотримання цього принципу сприяє швидкому регулюванню та коригуванню діяльності педагогічного та учнівського колективів, а також попередженню недоліків у діяльності ЗНЗ та управлінні ним.

Достовірність педагогічної інформації запобігає її неточності, суб'єктивізму відображення реального стану речей, матеріальних та духовних явищ, процесів, об'єктів; забезпечує адекватні результати її використання. За цих умов спостерігається економія енергетичних людських ресурсів та часу, що витрачається на вироблення, прийняття та реалізацію управлінських рішень.

Повнота педагогічної інформації полягає в тому, що її кількість має бути мінімальною, але достатньою для оцінки ситуації та прийняття управлінського рішення відповідно до її характеру. У разі порушення цього принципу необхідно підходити до відбору інформації диференційовано (за критеріями значущості та об'єктивної потреби).

Доступність педагогічної інформації полягає в тому, що вона за змістом та обсягом має бути простою, зрозумілою, викладеною у доступній формі. Наявність доступної інформації позбавляє керівника ЗНЗ від необхідності її додаткового оброблення (корекції), сприяє якості та оперативності вироблення та прийняття управлінського рішення.

Неперервність та динамічність отримання педагогічної інформації про стан упровадження ДСЗСО передбачає постійне, систематичне, планомірне надходження відомостей до керівника ЗНЗ. З поняттям неперервності надходження інформації пов'язана її динамічність, суть якої полягає в тому, що будь-який процес характеризується параметрами, які змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх, об'єктивних та суб'єктивних факторів. Тому цей принцип допускає зміни параметрів системи, що характеризують

інформацію у просторі та часі. Успішна його реалізація у системі здійснення внутрішньошкільного контролю і своєчасна корекція (за необхідності) сприяють об'єктивності висновків та підведенню підсумків діяльності закладу освіти.

Організація інформаційного забезпечення управління ЗНЗ полягає у визначенні та використанні раціональних способів і методів отримання, перероблення, аналізу, синтезу та трансляції інформації в формі управлінських рішень. Важливу роль відіграють способи і засоби (організаційні механізми) отримання інформації, методика її оброблення, засоби зв'язку користувача з джерелами інформації, способи перевірки ефективності її використання.

Глибина аналізу та синтезу педагогічної інформації про використання організаційних механізмів впровадження ДСЗСО реалізується внаслідок розчленування її на елементи, оцінки кожного окремо (аналіз), виявлення можливостей їхнього інтегрування на основі природних зв'язків та взаємозумовленості, диференціації відбору відповідно до об'єктивних потреб користувача (синтез).

Принцип можливостей використання математичних та імітаційних методів вироблення та прийняття управлінських рішень на основі педагогічної інформації – це важливий крок до розвитку інформаційних систем, створення систем комплексної механізації обробки даних. Технічною базою таких систем є електронно-обчислювальні машини та технічні засоби обробки окремих видів інформації. Комплексна механізація управлінських процесів та інформаційне забезпечення суттєво підвищують продуктивність управлінської діяльності.

За характером, сферами виникнення, призначення та формами закріплення (фіксації) інформацію можна поділити на три класи: науково-технічну, управлінську, обліково-статистичну. Серед інших класифікаційних ознак інформації виділяють змістову, організаційну, функціональну, рівневу. Незалежно від специфіки інформації обов'язковою є організація її отримання. Структурні компоненти бінарної системи «джерело – отримувач» інформації зображено схематично (рис. 1).

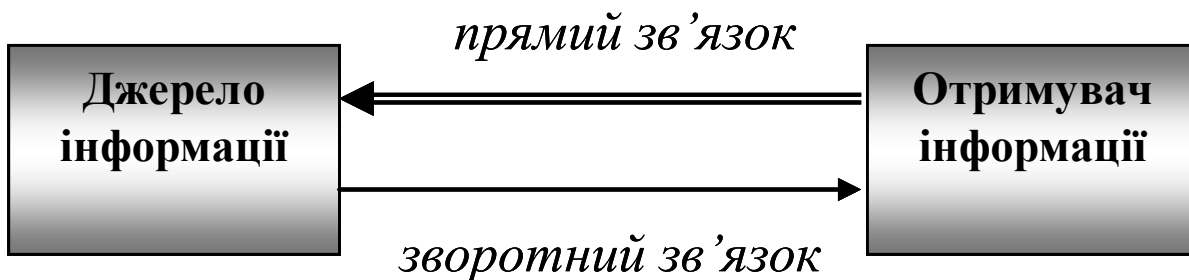

Рис.1. Структура організації системи «джерело – отримувач» інформації [2]

За цих умов можна отримати оптимальну інформацію, наприклад, щодо професійної компетентності вчителя, зокрема: знання фактичного матеріалу з предмету; володіння загальними методами викладання навчального матеріалу (індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, занурення, мозковий штурм, аналіз ситуації, моделювання тощо); знання та вміння реалізувати адекватні змісту матеріалу методи навчання (бесіда, розповідь, евристична бесіда, дослідницькі методи, проблемний метод); знання та використання педагогічно доцільних форм організації навчання (фронтальна, групова, індивідуальна, змішана); знання та раціональне використання засобів навчання (підручник, посібник, наочні прилади, дидактичний матеріал, комп'ютер, медіатеки тощо).

Таким чином, сутність інформаційного підходу до управлінської діяльності керівника ЗНЗ, зокрема реалізації функцій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою (вироблення та прийняття управлінського рішення, організація, координування та коригування, облік та контроль) сприяє підвищенню рівня ефективності функціонування суб'єктів навчально-виховного процесу та якості його результативності.

Жоден існуючий у педагогічній науці та практиці наукових підхід не дає оптимального результату в системі «джерело інформації – отримувач інформації» ефективності управління ЗНЗ. Необхідно визначити такий їх комплекс, що враховує ступінь науково-практичної підготовки суб'єктів до його реалізації, особливостей навчального закладу, ступінь навчальної компетентності учнів, їх диференційованих потреб у набутті освіти, рівень навчально-методичного забезпечення та технічного оснащення навчального процесу.

Використані літературні джерела

1. Словарь иностранных слов [Текст] / под ред. И. В. Лехина и проф. Ф. И. Петрова // Гос. изд. иностранных и национальных словарей. – М.: 1954. – 853 с. – С. 688.

2. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий [Текст]: в 2-х т. / Г. К. Селевко. – Т. 1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. – (Серия: «Энциклопедия образовательных технологий»).

3. Рапацевич Е. С. Современный словарь по педагогике [Текст] / Е. С. Рапацевич. – Минск: «Современное слово», 2001. – 928 с.

4. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования) [Текст] / В. Г. Афанасьев. – 2-е изд., доп. – М.: Изд-во политической литературы, 1973. – 390 с.

5. Уемов А. И. Логика и методология системных исследований [Текст] / А. И. Уемов. – К.: Высш. шк., 1977. – 255 с.

6. Блауберг И. В., Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Системный подход в современной науке [Текст] / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский, Э. Г. Юдин // Проблемы методологии системного исследования. – М.: Мысль, 1970. – С. 7–48.

7. Сараев А. Д. Проблемы системности в философии и антропологии [Текст] / А. Д. Сараев. – К., 1993. – 238 с.

8. Кузьмин В. П. Принципы системности в теории и методологии К. Маркса [Текст] / В. П. Кузьмин. – М.: Политиздат, 1980. – 312 с.

9. Пригожин И. От существующего к возникающему: Время и сложность в физ. науках [Текст] / пер. с англ. Ю. А. Данилова; под ред. Ю. Л. Климонтовича. – М.: Наука, 1985. – 327 с.

10. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти [Текст]: навч. посіб. / В. С. Лутай. – К., 1996. – 248 с.

11. Лутай В. Про організаційні заходи розроблення синергетичної парадигми та її впровадження в освітні системи [Текст] / В. Лутай // Вища освіта України – 2002. – № 2. – С. 53–59.

12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: Технология конструирования [Текст] / А. В. Хуторской // Нар. образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.

13. Закон України «Про інформацію» [Текст] // Відомості Верховної Ради, 1992. – № 48. – Ст. 650.

14. Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл: Затв. Колегією МОН України 24 квіт. 2001 р. [Текст] // Комп'ют. у шк. та сім'ї. – 2001. – № 3. – С. 3–10.

